

Zeitschrift: Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum
Herausgeber: Litteris Conradi Orellii et Soc.
Band: - (1752)
Heft: 25

Artikel: Locus Iulii Caesaris ad Helvetios pertinens, adversus emendationem a I.C.H. tentatam defensus & illustratus
Autor: Bochat, Loys de
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-394711>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 24.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

LOCUS JULII CÆSARIS ad Hel-
vetios pertinens,

adversus Emendationem a J. C. H. tentatam
(*) defensus & illustratus.

Ad

Virum Clarissimum

JO. JAC. BREITINGERUM,

*Canonicum & Linguae Graecæ Professore[m]
Turicensem.*

Rerum vetustissimarum plerarumque notitiam
sæpe unico unius Scriptoris antiqui loco,
quarundam etiam vel verbulo, constare,
non mirantur, qui sciunt quantula ope-
rum eorum pars vitaverit libitinam. Quod quin
Tom. VII. A Tu,

(*) Luculentam hanc Commentationem apo-
logeticam debemus Viro Spectatissimo, multis-
que in rem litterariam meritis Clarissimo LOYSIO
de BOCHAT, Pro-Prætori Lausanænsi: Cui in
superiore Particula inscriptam exhibuimus ejusdem

Tu, Vir Clarissime, cui sunt in numerato deperdita pariter atque exstantia, sæpius recolueris, minime dubito.

Nil proin præter opinionem Tibi evenit, quum rebus Helvetiorum antiquis primum incumbens, seduloque, ut soles, eas investigans nec dum in lucem extractas, haud aliis fere seu indicibus, seu testibus, quam singularibus, eas hodie cognosci, declarari, aut confirmari posse intelligeres.

Neque Te poterat fugere, (sine Te ad hujus rei memoriam exemplis duobus revocari) vel solertissimos in conjectando, Gentis Helveticæ antiquitatem probabiliter vix fuisse producturos ad Sæculum post Romam conditam alterum, ni superstes esset *PLINII Majoris* locus, Heliconis Helvetii, Prisco Tarquinio supparis, mentionem faciens.

Helvetios a Cæsare armis subactos Reipublicæ Romanæ sine fœderis obligatione non paruisse, constituisses equidem necessario Juris Quiritium publici intelligentissimus. Quominus vero Tibi
Genti.

---

argumenti tractationem; quæ vero in spongiam incubuisset, si nobis aliquid de hoc Viri Nobilissimi consilio fuisset cognitum, aut si ipsa hæc Commentatio paulo citius in manus nostras fuisset delata: Leviter enim tantum perstringit, quæ hic uberrime explicata & multa eruditionis copia conspersa legi possunt. Probabitur tamen bonis Helvetiæ Civibus commune utrique in Patriæ gloria tuenda pietatis studium. J. B.

Gentique nostræ effes adblanditus honesti alicujus
 fœderis præsumpta opinione, intercessisset hæc
 ipsa Tua peritia: Ea namque compertum habe-
 bas, vera deditiorum servitute, civili fœderis
 nomine velata, victos Populo Romano mancipa-
 tos fuisse. Quod longe Te abduxisset a præsen-
 tienda conditione adscripta fœderi Helvetico:
 quippe quæ formulæ solenni adeo adversa erat,
 ut Helvetiorum libertati atque honori prospexisse
 Cæsar unice videretur, nec sine Romanæ dignita-
 tis aliqua imminutione. Inde igitur, unde ra-
 tiones ex sola victis impositorum fœderum indole
 vulgari subducens, non nisi sortem subditorum
 Populi Romani omnium abjectissimam effes augu-
 ratus Helvetiis: **Locus CICERONIS**, conditio-
 nem fœderis hujus oblivioni eximens, Gentis in-
 signe prodidit decus, æternum etiam hoc teste
 futurum.

Quo dicta tendant intelliges, Vir Spectatissime!
 quum a Te, si licet, quæsihero, quo Tu animo
 Helvetios audituros arbitreris loca illa *Plinii* atque
Ciceronis interpolata esse contendentem, eaque sic
 refingentem, ut aliorum traheret, nec quod ad
 Gentem Helveticam spectaret amplius, quicquam
 eis relinqueret? Respondebis, opinor, insurre-
 cturos haud dubie velut ex condicto omnes, qui-
 bus Helvetia floret, viros eruditione præstantes,
 & impio ausu petitam testium gravissimorum Scri-
 pturam aserturos quam promptissime; ac eo eti-
 am impetu, qui Gentem honore vetustatis atque
 fœderis eam eximie decorantis spoliare conantem
 certo reprimeret: id enim ille criticus reipsa age-
 ret.

Atqui quanto & vetustati & ornamentis reliquis virtutem antefert populus sapiens ac bellicosi spiritus, tanto sane præstare debet, germani Helvetii judicio, locis *Plinii*. atque *Tullii* memoratis, locus JULII CÆSARIS, quo uno diserte dicitur, *virtute reliquis Galliae Celticae populis Helvetios præcellere*. Unde non Cæsaris duntaxat ævo, verum & a Civitatis Helvetiæ primordiis quoque, hac Gentem laude inclaruisse, fit admodum verisimile.

Hunc vero ipsum Cæsaris locum falsi postulavit exterus; & simul, assumpta judicis persona, damnavit continuo. Quin imo per Europam circumfertur, octo jam prope annos, temere lata hæc sententia; mansura cum Libro, quo facta est publica. Et ne uno hæcenus publice reclamante Helvetio, tam diu sugillatur vetustissima Gentis fama!

Derelictui ab hodiernis haberi priscorum Helvetiorum existimationem, nemo in animum inducet suum. Enimvero quam strenue, majorum vestigia prementibus posteris, decus illorum tueri soliti sint Helvetii, Regionum Occidentis Gentes expertæ sunt plurimæ; & ex annalibus sciunt omnes. Nec in asserendo Gentis jure segnes unquam Cives Helvetiæ fuisse, reperitur. Neque postremo carere etiamnum Helvetiam Civibus ad injuriam calamo illatam, calamo itidem repellendam & ulciscendam peridoneis, paratisque, quisquam suspicabitur. Quid aliud igitur superest, quam ut candori Gentis, sensui veritatis obniti haud assuetæ, imputetur literatorum Helvetiæ silentium ab extraneis, & a Civibus quoque, ve-

ram

ram hujus cessationis plane singularis causam ignorantibus? Nisi literatos magis accusent omitti erga patriam officii. Quorum altero quale pondus addatur præjudicatæ Emendatoris opinioni; altero, quam gravis culpæ insimulentur cum natalibus tum studiorum communione nobis conjuncti populares nostri, intelligitur.

His ego quidem qualiscumque literarum cultor, me patronum haud ingeram. Reis enim culpæ crimini fere proximæ, si tantummodo Cives fuerint, nedum majores, ubi succurrendum est, validiore opus est defensore: immunibus culpæ nullo, quam ab omnibus abesse lubens præsumo. Etenim qui patrium Helvetio Civi animum deesse, vix testibus crederem, tantum suspicioni non tribuam. Nec etiam culpis annumeravero adversam opinioni meæ de re ad patriam spectante qualemcumque sententiam, ex ipsa patriæ caritate peræque manantem.

Huic certe uni rem eandem alio atque alio modo dijudicandi rationi, quod nostratum eruditorum, (quibus Emendatoris conatus pridem innotuit,) nullus in certamen cum eo descenderit, adscribo potissimum. Contemptu namque melius quam disceptatione caveri, ne cui fucum faciat error, solo tempore evanescens apud se constituerunt. Securis evidentia calumniæ visum etiam est, satis eam fastidio puniri. Putarunt denique, infra dignitatem suam fore pugnam cum ignoto provocatore inire minime necessariam: maxime quum telis, non nisi aërem ferientibus clypeum

opponere tironum sit, veteranos haud omnino deceat.

Quemadmodum vero qui rationibus illis inducti cunctati sunt, eos extra culpam omnem esse arbitror; ita mihi vicissim spes est, futurum, ut ignoscant mihi aliter hic de defensionis utilitate censenti.

Equidem quum in manus meas incidit, anno demum proxime exacto, *Miscellaneorum Lipsiensium Novorum Voluminis Secundi Pars Secunda*, ubi Emendatio, qua de agitur, exstat, visa mihi illa est ejusmodi esse, ut quæ aspernari potius prætermittendo, quam refutando honorari, debeat. At rem circumspicienti pensitatus, labori perfacili eam convellendi haud esse porro parcendum, existimavi.

Metuebam scilicet, ne illorum, quos tangit res, taciturnitate multis aliquando dubium fiat, quod hucusque omnes pro contestato habuerunt. Quæ vero testis unius fide stans, semel in dubiis poni cœpit, ejus nunquam restituitur auctoritas, nisi novis, iisque omni exceptione majoribus testibus: interea autem accensetur incertis, & denique falsis. Metum hunc intendebant exempla.

Risu haud dubie mox a sapientibus excepta, spretave penitus, & ideo non refutata quum emitterentur mera somnia, sibi nihilominus fidem apud vulgus primum, mox deinde apud saniores quoque minus cautos; ac lapsu temporis in universum auctoritatem conciliasse, vix deinceps

ceps infringendam, documento sunt fabulæ tot antiquitatem dedecorantes. Quas si veri custodes, ut esse debent Scriptores historiæ, suffocassent in cunis, nunquam illæ adolevissent, aut invaluissent; multo minus intromissæ fuissent in sanctuarium soli veritati apparatus, ubi tamen sub ipsius persona locum usurparunt nobilissimum, difficulter omnino dignoscendæ: inæstimabili damno posteritatis, cui tenebris lucem obvelarunt, haud prius, quam depulsa summo labore caligine, illi orituram.

Cujus animum sic afficiebant exempla vetera & aliena, eum ut domestica, nec antiqua, vehementer moverent, necesse erat; præsertim cum essent numero plurima, & momenti nonnullius: qualia sunt quæ in Commentariis, illustrandæ historiæ Helvetiæ antiquæ destinatis, exposui. E quibus unum saltem hîc repetam, expedit.

Ut in ipsa Helvetiorum historia Helvetios ex oculis subtraherent in totum fere post tempora Vitellii ad Constantiniana usque, Scriptores nostri, effecit unius eorum opinatio, levitate sua somnio æquiparanda. ÆGIDIUS nempe TSCHUDIUS, Vir alias inter Helvetios multis nominibus merito illustrissimus, honorandæque memoriæ, qui primus omnium, renascentibus in Occidente literis, rebus Helvetiæ priscis investigandis & Scripto consignandis animum gnaviter applicuit, videns, Civitates nonnullas, indubitate Helveticas, Sequanis tamen adscribi a *Ptolomeo*, sæculi secundi Geographo; nec qui Græcum illum erroris in hoc expertem præstaret, cernens; eo recurrebat,

ut suspicaretur, Helvetiam Sequanos inter atque Rhætos, partitore Vitellio Imperatore, Helvetiis infenso, distributam fuisse. Quarum Provinciarum quum accessio fuisset pars Helvetiæ cuique earum attributa, nec solidum corpus Gentis pars quæque esset; hinc evenisse, ut & Genti & Regioni peculiare antea *Helvetiæ* nomen obsolesceret, ac sola Sequanorum vel Rhætorum appellatione Helvetii tandem designarentur.

Avide auribus excipere, nec ad veri normam severe exacta complecti atque retinere quemque, quæ honori vel decori sunt Genti suæ, humani ingenii est; ut dedecori futuris Cives facile credulos haud ferme invenias. Fortunatior conjectura *Tschudii* fuit. Utut, quæ Gentem altius iret depressum, excogitari vix ulla quiret, nullis præter *Ptolomeum*, erroris manifestum, fulta testibus esset, cepit tamen illico Helvetiæ Cives eruditissimos æque atque amantissimos patriæ, JOSIAM SIMLERUM & JOANNEM STUMPFIIUM. Quia ac si gratos sese *Tschudio* haud satis exhiberent, divinationem ejus adoptando in conjecturæ locum, quem unum obtinuerat apud parentem, eam pro re comperta habuerunt, & exinde posuerunt affirmate.

Horum duumvirum auctoritate securior GUILIMANNUS, errorem, solis linguæ Germanicæ peritis a *Stumpfio* injectum (Typis vulgatum non est *Simleri*, ubi etiam is legitur, opus latine conscriptum,) sermone eruditis communi recitans, quôquo gentium intulit. Quod nequaquam, ut puto, commisisset, si quæ huic opinioni objectæ
 prius

prius fuissent veritatis vindiciæ. Monitoris enim saltem hæ fecissent officium. Commonentis nimirum, ne causa non sedulo riteque cognita, veteres Helvetios maxima Capitis deminutione damnaret: neu caliginem hac sententia offunderet historiæ Gentis, non depellendam a futuris historicis, dum crederent, vano se labore perquisituros fata Civitatis inde a Vitellii regno jam extinctæ. Quin circumspiciendo attentius, animadvertisset *Guillimannus*, auctorem se, admissa publicataque latius *Stumpfi* opinione, futurum statuere cupidus, hodiernos Helvetios priscis non esse prognatos, verum nominis duntaxat susceptores, alia gente satos: quam quum *Harduino* suggessisset perturbandæ antiquitatis lubido officiam, ea asseveranter uti, in adnotatis *Plinio*, haud religio ipsi fuit.

Triste illud *Tschudii* carmen præeuntibus antesignanis, verba repetiverunt scrupulosius, ut asolent, subsequuti de Rebus Helveticis Scriptores. Quibus, quod concinuerint exteri, in crimen ea propter hi vocandi profecto non sunt. Maxime Sequani atque Rhæti, quorum fines ita tam liberaliter nostri de suo prolatabant ultro. Donum a prudente oblatum insigne, non periculosum, neque suspectum, minime repudiasse, quis vitio cuiquam vertat? Ambabus vulgo accipiunt ad rem paullum attenti. Arripuerunt Rhæti & Sequani, eoque suos annales adornarunt diligenter. Quo factum est, ut error, pœnitenda Helvetiorum culpa inductus, trium populorum historiam trecentis ferme annis occupaverit, atque conturbarit. Quem, iterare dicta liceat, si quis

statim atque prodiit in publicum refutasset quomodocunque, eo protinus indubie relegatus fuisset, quo fabulæ projiciuntur. Ut enim propius inspiciantur opiniones, & sub examen vocentur inexploratae, efficit impugnatio quævis. Sunt eruntque omni tempore, scire cupidi quis justius induerit arma. Utut vero non absimilia prorsus appareant quæ perhibentur in antiquis, simplici negatione satis sufflaminantur, nisi testibus, vel monumentis, vel necessaria rerum consecutione sint innixa. Quæ autem & testibus & monumentis & institutis populorum adversantur, illa, modo non invaluerint suffragatorum numero vel auctoritate, sola inspectione diluuntur. Anceps ut quæstio non sit, opinione quidem mea, utrum protinus & sine mora errori nascenti occurrere; an donec vires undecunque acquisierit expectare, præstet?

Ad hæc attendens animo, emendationem loci JULII CÆSARIS a J. C. H. tentatam excutere consultum mihi visum est, ne seu alios secure nimis exscribendi consuetudine, scriptoribus perquam familiari, serpat latius, seu vetustatis reverentiam sibi tandem adsciscat aliquam.

Enimvero ab his præcavere Genti Cives Helvetiæ, qui possunt aliquatenus, teneri censeo. Nam si iudice Cicerone, officiorum diribitore peritissimo, *qui non defendit, nec obsistit, si potest, injuriæ, tam est in vitio, quam si parentes, aut amicos, aut patriam deserat*: quid ille, qui & popularibus sæculorum multorum, & amicis & parentibus & patriæ simul illatæ injuriæ non obsistit, quo-

quocunque modo potest? Tot necessitudinibus conjunctim urgentibus, ne cessando deessem, partes ego Velitis, quas possum, obitum venio, donec Hastatorum opera si opus sit, illi in certamen succedant.

Nec vereor ne Censor æquus me Veteranum notet, quod tironis metu videar affici. Veteranus enim si filius sit, cernatque in patrem jaculari, pietati ejus primo armorum tam fidenter vibratorum aspectu commotæ, quis succenseat pius?

Res est solliciti plena timoris amor.

Huic natura inditæ sollicitudini multa condonantur in minus honestis. Amori patriæ (ipissimus est Gentis amor) primas in officiorum erga alios comparatione tenenti, nil ne indulgeretur, etiam si excederet modum? Tam severus ei certe non fuisset, quem modo audivimus, Cicero. Exploratum quippe illi erat, omnes omnium caritates hac comprehendi. Næ Tu, Vir Clarissime! in quo est hic idem amor flagrantissimus quoque, rigidior esses ejus susceptioni? A me quam procul sit omnis id genus metus, hoc patet, quod Te rogem, patiaris, ut sub oculis Tuis isthæc velitatio fiat, eo Te primum omnium judicem habitura. Quem tametsi faventissimum mihi necdum essem expertus, appellassem nihilominus. Causæ namque gratiæ id Te daturum confidissem. At amicitia officii Tibi dudum obligato, quin hoc itidem haud gravatim concedas, nullus dubito.

Acce.

Accedit quod grati in CÆSAREM animi munia exequenti, lubens aderis, credo. Est enim Tibi notissimum, scriptorum veterum qui meliori jure sibi devinctos habere debeat Helvetios, nullum omnino esse præ illo. Absque quo utique si non memoria, certe gloria prope omnis Helvetiæ Civium prisca ævi oblecta foret caligine temporis. Cujus beneficii sensus in Gente vivax stet, haud minus atque is erat quum primum ejus innotuit causa, sane condecet. Perstrinxit illa *Tschudii*, *Rhellicani* & *Glareani* oculos primo diluculo literarum in Helvetia. Et gratos sese confestim præbuerunt, quomodo cuique licuit, Viri illi. CÆSARIS Libros, quotquot supersunt, illustrarunt, omnium Europæ eruditorum diligentiam præcurrentes, ultimi duo. Quo, ut & ornatior & perpetua Helvetiorum erga Cæsarem observantiz significatio esset, scriptis suis non interituris, procurarunt equidem. At gratiam plene retulisse labore beneficium compensaturo, dici nequeunt. Relicta namque ab illis fuit Helvetiis post se venturis ea debiti pars, quam persolvere ipsi nequebant: nimirum obligatio continue providendi ne Genti pereat beneficium. Periret autem extremo, sin Helvetiis omnis ævi illud eripere conanti obloquatur nemo. Quæ superioribus adjuncta causa nonnihil quoque me ad obsistendum impulit.

Pertrahebar denique propemodum dulcedine ex argumento tractando in Civis animum influente. Etenim *Civi in felicitatis parte ponendum, si Majorum virtute antecellentium memoriam colat, & perpetuo de iis aliquid vel loquatur vel audiat,* recte Plutarchum

tarchum scripsisse (a) dudum sensi. Quod quum Tibi perinde constare certus sim, haud hæsitavi Te ad hoc delectamentum invitare. Conditiora tantum exquisito Tuo iudicio litterarum alias convenire, non simplicia de penu vulgari, uti sunt quæ adpono, haud quidem ignoro. Verum, *ubi merit amor, cuique condimentum placiturum credo,* æque ac salium pater *Plautus.*

Armis & viribus caussa Teque inspectore multo magis dignis pugnae me offerre posse peroptassem. At eorum, qui valent utrisque, nemine nomen dante, prodeundum nihilominus mihi esse, vel hoc habitu, duxi. Quod si temere a me susceptum putetur, excusatum me habeat Patriam rogo, his ipsis quibus Fastrorum Libros suos excusabat OVIDIUS Cæsari Germanico.

Hæc mea militia est. Ferimus, quæ possumus arma:

Dextraque non omni munere nostra vacat.

Si mihi non valido torquentur pila lacerto:

Nec bellatoris terga premuntur equi;

Nec galea tegimur, nec acuto cingimur ense:

(Hic habilis telis quilibet esse potest)

At tua prosequimur studioso pectore Cæsar

Nomina: per titulos ingredimurque tuos.

Ergo ades, & placido paulum mea munera vultu

Respice.

Ad rem devenio tandem, quam ingrediar, prolixitatis prologi, ut equidem visum est, incepto conducentis venia abs Te impetrata.

SEX

(a) In Arat. init.

SEX numero sunt loca *Libri primi Commentariorum JULII CÆSARIS de Bello Gallico*, ad Helvetios pertinentia, male adeo sana, iudice Critico, literis J. C. H. nomen suum designante, ut Æsculapio his locis opus omnino sit. Quem semet fore ipse pollicitus est sibi Reipublicæque litterariæ. Eorum locorum primus duntaxat hic a me propugnabitur, ceteris alteri forte disceptationi, si tanti videatur, reservatis.

Homini animo atque corpore valenti nemo facile persuaserit, ut tristem sorbeat potionem, nedum membri abscissionem patiatur, nisi mortis imminentis periculo eum suasor prius sic perculerit, ut fingenti sese committat cæco timori obtemperaturum quævis jubenti. Quibus autem consultor J. C. H. nec rogatus, argumentis gestiat fidem eruditis facere, locum *Cæsaris*, nunc expendendum, morbo esse affectum, & quidem tam gravi, ut ferro ei sit medendum, a Medico ipso audire oportet. Cujus idcirco opellæ *Caput primum* repræsentabo totum; ne quis a me quicquam dictorum ejus consulto prætermissum suspicetur.

„ CÆSAR (a) statim ab initio describit Gal-
 „ liam, eamque incolit, refert, a Belgis, Aquit-
 „ tanis ac Celtis seu Galatis Gallisve. Horum
 „ omnium fortissimos esse Belgas, idem ostendit,
 „ ratus, ipsos a conciliandis mollitiei argumentis
 „ abesse

(a) Miscellan. Lips. Nov. Vol. 2. Part. 2. p. 304.

„ abesse, ac perpetuis cum Germanorum Gente
 „ exerceri bellis. Hæc cum tradidisset Cæsar,
 „ *Lib. I. Cap. I. v. 4.* ipse statim subjunxit hæc
 „ verba: *Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gal-*
 „ *los virtute præcedunt, quod fere quotidianis præliis*
 „ *cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos*
 „ *prohibent, aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt.*
 „ *Eorum una pars, quam Gallos obtinere dictum est,*
 „ *initium capit a flumine Rhodano, continetur Ga-*
 „ *rumna flumine, Oceano, finibus Belgarum.* Le-
 „ gendum esse, existimo, in hunc modum:
 „ *Qua de causa Belgæ quoque reliquos Gallos virtute*
 „ *præcedunt &c.* Apparet Lectori illico, intru-
 „ sum hic esse glossema Grammatici, seu Com-
 „ mentatoris cujusdam, in quo vox *Belgæ* minus
 „ clare potuit legi. Librarius glossema id inter
 „ verba Cæsar's intexuit, & dum descriptor no-
 „ vus putavit, ad Belgas hæc non quadrare,
 „ quippe quos Cæsar jam dixerat continenter
 „ cum Germanis bellum gerere, ipse Helvetios
 „ substituit. Eximenda idcirco sunt e contextu
 „ Cæsar's illa: *Qua de causa Helvetii . . . gerunt.*
 „ Eis enim ejectis, oratio sibi constat, & cuncta
 „ prono fluunt alveo. Verba enim quæ sequun-
 „ tur: *Eorum una pars . . . Belgarum,* non refe-
 „ renda sunt ad Helvetios, sed ad Galliæ incolas
 „ omnes, quos Cæsar ante dixerat, *lingua, in-*
 „ *stituta, legibusque inter se differre.* De Helvetiis
 „ distincte Cæsar hæc tradidit, *Cap. II. v. 4.*
 „ *Minus facile finitimis bellum inferre possunt.* Quo-
 „ modo hæc, obsecro, conciliari queunt cum
 „ eis, quæ a Glossemate docentur? Glossema
 „ enim Helvetiis tribuit facilitatem gerendi bel-
 „ lum in finibus Germanorum. Nec ulla appa-
 „ ret

„ ret ratio, cur Cæsar in expositione de virtute
 „ Belgarum instituta, de Helvetiis voluerit disse-
 „ rere, de quibus quippe demum *Capite secundo*
 „ agit. Et quomodo verba illa: *Eorum una pars*
 „ *initium capit a flumine Rhodano*, cum Helvetiis
 „ connecti eisque subjici possunt. „

Scilicet id falsa totum ratione receptum est,

ut rem summatim hoc *Lucretii* versu exponam. Enim-
 vero falsa mendi specie oculis Critici objecta (unde
 gentium? equidem non apparet,) umbrane levi
 deluderetur, an rei existentis imaginem conspice-
 ret, non disquisivit, uti oportuisset; verum qui
 malum irreperit in hunc locum, unice cogitavit
 illico: Et facti reos mox etiam se deprehendisse,
 credidit. Miseros nempe Librarios, Grammati-
 cos, Commentatores, qui præsto sunt, ob mini-
 mam lapsus suspicionem, vapulandi, non tantum
 potitis sceptrâ critices, sed infimi quoque ordinis
 quæstoribus. Immo & seriem criminum, tan-
 quam si testes interfuissent singulis accusatores,
 ut hic noster, ad fingunt jam præjudicio damna-
 tis, ad indicis præmium obtinendum. Quam-
 quum adornarunt fabulam, mire sibi placent,
 Herculi monstrorum domitori vix cessuri loco.

Sed alium plane procedendi modum præcipiunt
 leges sanæ Critices, utpote ad jus cuique suum
 in literis tribuendum, perinde atque in civilibus
 vel criminalibus forenses, constitutæ. Vetant il-
 læ, quemadmodum & istæ, ne quis inquirat ju-
 dex in aliquem, an crimen admiserit, donec de
 corpore delicti certo constet. Quod non simpli-
 ci, nedum imaginaria suspitione judici certum
 fit;

fit; sed sola oculorum aut testium fide. At ne suspicioni quidem adulterati quid subesse vel additi in loco *Cæsaris*, quo de agitur, locus ullus est. Omnia namque, quæ lecta ibi post hominum memoriam fuere, nec plura, neque aliter posita, hodiernum habet. Quorum singula sensum etiam præbent planum, nilque absconi seu erronei ferunt.

Tot præterea virorum cujusque gentis excultæ literis doctorum manibus trita, recensita, illustrata, inque linguas vernaculas versa Commentaria *Cæsaris* fuerunt; eorum insuper firmata legendi ratione, Codicum quotquot habentur collatis exemplaribus; ut acutum omnino se videre vehementer confidat is necesse sit, qui solus nebulas cernere existimet, ubi pura luce atque viva sese perfundi cæteri omnes huc usque senserunt. Non alteri certe quam Emendatori hæctenus suboluit, vitiatum quid ibi esse. Neque in hoc toto versu variantem, ut vocant, lectionem ullam exhibent Codices, præterquam in vocabulo *præcedunt*; pro quo unus, Oudendorpio allegatus, habet *præcellunt*: sensu eodem utique, nisi quod Helvetiis istud, quam illud, verbum sit magis honorificum.

Tueri itaque se jure potest recepta in contextu legendi ratio, temporis, profecto longissimi, præscriptione, atque eruditorum veteris etiam ævi, ut nostri ac præcedentis, & decimi sexti sæculi omnium, sententia, unum si excipias Emendatorem J. C. H. Quoniam vero locorum, mendis, quæ Criticorum aciem fugerant, haud expertium exempla prodit omnis dies; excutienda sunt, quasi primum subjicerentur oculis, illa,

Tom. VII. B quæ

quæ vitii cujusdam accusantur, & accusatorum ponderanda sunt argumenta sedulo.

Falsum in nostro *Cæsaris* loco commissum arbitratur Emendator ideo, quod Helvetiis illic tribuantur, quæ de solis Belgis Cæsarem scripsisse, contendit. Quibus autem indiciis hæc fulciatur opinio, audiamus.

Primum hisce verbis profert: *Nec ulla apparet ratio cur Cæsar in expositione de virtute Belgarum instituta, de Helvetiis disserere voluerit, de quibus de- mum Capite secundo agit.*

Equidem, si tam esset certum, quam videtur esse a vero alienum, & dubiæ quæstionis, noluisse Cæsarem hoc Capite primo mentionem Helvetiorum ullam facere, id colorem inderet aliquem suspicioni. Verum, quandoquidem alia sese specie nulla hæc præsumptio probare auctori suo potuit, quam quod apta videbatur quæ temere conceptam opinionem de vitio illato textui aliquantum firmaret; vel hoc uno indicio constat, parum hic ad ratiocinationis accuratæ regulas attendisse Criticum. Qua sola responsione defensoris partes a me satis peractas putarem, sin adversarii repellendi causa tantummodo contenderem. At vero lumina quædam præferre veritati, paucis illis *Cæsaris* verbis prolatae, in votis potissimum est mihi. Quamobrem onus manifestum faciendi errorem Emendatoris, ut in litteraria disputatione decet, ultro suscipiam, demonstraturus; *Cæsarem* voluisse de Helvetiis præfari: tum, id eum fecisse reipsa, ac verbis iisdem illis quæ
ibi

ibi lecta sunt in hunc usque diem: deinde, qui in errorem inciderit Emendator: postremo, nil a Cæsare illic de Helvetiis dici, quod aliorum veterum testimonio non firmetur.

Horum quatuor hujus disquisitionis Capitum priora duo simul absolvam simplici Capitis primi Commentariorum Cæsaris Analyfi. Quippe cujus Capitis artem minus assecutus Emendator, non perspexit, consulto ibi generaliora quædam de Helvetiis Cæsarem præmississe.

Enimvero, Cæsarem res a se in diversis Galliæ partibus gestas litteris consignaturum summariam regionum descriptionem præmittere necesse omnino erat. Orsus itaque est ab summa Galliæ divisione in partes tres. Has non utique Regionum, sed communi incolarum cujusque nomine distinguens, *Unam, inquit, incolunt Belgæ, aliam Aquitani, tertiam, qui ipsorum lingua Celtæ, nostra Galli appellantur.*

Ne quis autem, cognitis lingua, legibus & institutis incolarum unius illarum partium, putaret, sibi eo ipso notitiam reliquarum pariter comparasse; recte addebat Cæsar, *Hi (Populi) omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt.*

Quibus limitibus pars quæque contineretur ac disterneretur ab alia, historico haud minus docendum erat. Hinc Gallos, ait, *ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona & Sequana dividit.*

Ejus intererat maxime, ut quinam partis cujusque validissimi strenuissimique populi essent, posterius scirent, præmium alias non adsignaturi justum sibi victori tot gentium. Supradictis itaque continuo subjiciebat: *Horum omnium fortissimi sunt Belgæ.*

Ne vero vel opinione tantum, vel gratia, vel augendæ gloriæ suæ cupiditate ductus, Belgis præcipuam fortitudinis laudem tribuere videretur, ejus rationes profert duas.

Quod a cultu ac humanitate provinciæ longissime ab- sunt, minimeque ad eos Mercatores sæpe commeant, atque ea quæ ad effeminandos animos pertinent important.

Longius paullo quum hæc ratio petita videri posset, & aliis etiam omnibus populis a Provincia Romana disitis peræque applicanda, causam addit alteram Cæsar magis proximam, hanc nimirum: *Proximi sunt (Belgæ) Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt.*

Exemplo etiam hujus causæ rationem illustrare volenti, aptius nullum suppeditabat Gallia, quam Helvetiorum exemplum, huic loco magis idoneum, quod ad populum pertineret, de quo mox Cæsari dicendum erat, cujusque fortitudine clarior ejus victor haberetur. Hinc ita pergit Cæsar: *Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute præcedunt; quod fere quotidianis præliis cum Germanis contendunt, quum aut suis finibus eos prohibent, aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt.*

Bello.

Bellorum omnium, quæ Cæsar in Gallia habuit, illustrissima certe fuerunt Helveticum & Belgica. Unde Gentium illarum fortitudinem præ aliarum virtute prædicando, gloriam suam extollebat. Quod porro quum non factorum narratione solum, sed & caussarum quoque hujus fortitudinis expositione præstaret indubitatum, laudem suam eo ipso certissimam splendidissimamque reddebat. Tum enim tam certum erat atque hodiernum, non nisi fortissimorum esse, fortissimos vincere. Quod Græcis vulgare verbum haud minus usurpabant Galli. Ut, pro dignitate sua Vercingentorix, ultimus ille libertatis in Gallia propugnator acerrimus, tandem victus & ad Cæsarem adductus, armis, phalerisque ad victoris pedes projectis, hoc uno uteretur clementiæ sibi a generosa Cæsaris indole conciliandæ accommodato: *Habes, inquit, Virum fortem, vir fortissime, vicisti.* (a)

Notissimum etiam semper fuit, *asuetudine bel-landi nutriri dimicandi audaciam* (b), ut docent artis militaris Magistri. Omnibus longe superiori Cæsari, scriptori quoque præstantissimo, accidisse, ut causam fortitudinis Belgarum & Helvetiorum non haberet perspectam, vel hanc in exemplum illius adduxisset minus certam, si quis objiceret, vim inferret pudori. Candide e contrario dicta perpendenti fatendum erit, apposite omnino & ex arte Cæsarem hæc de Belgis atque Hel-

---

(a) Flor. Lib. 3. Cap. 10.

(b) Veget. Lib. 2.

vetiis illic præmississe. Plane ut huc concurrant quæ ad plenam fidem faciendam Aristoteles requirebat, *ut, nempe, ratio apparentibus attestetur, & apparentia rationi.* (a)

In alia tamen omnia abit Emendator noster, De Helvetiis hic quicquam proloqui Cæsarem minime voluisse, contendit, ut Belgarum solorum fortitudinem memorari deprehendat; sicque Cæsaris mentem capiat, ut historico eximio, verborum, si quis alius, neutiquam prodigo, iudicioque exquisito, exciderit (imprudenti, dicere saltem debuisset) absurda oratio, & putida repetitio. Quid aliud profecto esset, Belgarum fortitudinis causam exemplo fortitudinis Belgarum declarare, vel eadem de ipsis illis Belgis continuo iterare? quo tamen rediret omnino Cæsaris oratio ex Emendatoris interpretatione.

Atqui non de Populo eodem, verum de Populis duobus verba fecisse, ideoque facere voluisse Cæsarem, luce clarius esset, tametsi neutrius Populi nomen illic legeretur.

Etenim fortitudinis unius, scilicet Belgarum, causas allegat duas: alterius vero, Helvetiorum nempe, unicam duntaxat; & eam ipsam, quam, de Belgis loquendo, eis quoque tribuerat. Cujus diversitatis in aperto ratio est. Helvetiis namque prior fortitudinis Belgarum causa applicari
qui

(a) Ὁ λόγος τοῖς φαινομένοις μαρτυρεῖ, καὶ τὰ φαινόμενα λόγῳ. De Cælo. Lib. I. Cap. 3.

qui potuisset, conterminis Provinciæ Romanæ; a cujus cultu & humanitate haud igitur aberant adeo longissime, ut minime ad eos mercatores sæpe commearent, atque ea quæ ad effeminandos animos pertinent, importarent? Belgis ad inferum Rhenum sitis hæc causa propria erat. His vero cum Helvetiis communia fuisse frequentia cum Germanis bella, vel ex ipso Cæsare constat.

Porro, cui usui vocula *quoque*, addita voci *Helvetii*, hic sit futura, vel si hujus nominis loco ponatur *Belgæ*, quod vult Emendator, vellem indicasset. Consulto ne, an imprudens omiserit, alii judicent? Hac vocula, incommoda utique, cur contextum suum non purgavit, integra commata refecare tam promptus? Quam diu certe ibi stabit *quoque*, tam diu indicio erit certissimo, non de populo, de quo mox loquebatur Cæsar, sed de alio intelligendam esse hanc vocem. Nam similitudinem, minime vero identitatem significat. Ea autem ejecta, qua ratione connexa istæ hæc verba, *qua de causa Belgæ reliquos Gallos virtute præcedunt*, servari queant, non apparet. Præsertim si, quod antea Cæsar dixit, *horum omnium fortissimi sunt Belgæ*, ad Emendatoris, ut & Commentatorum, Interpretumque omnium modum, intelligatur: Scilicet ita, ut *horum omnium* referatur ad Gallos trium partium Galliæ incolas. Tunc enim supervacaneum, immo absurdum fuisset monere, incolas Galliæ Celticæ a Belgis virtute præcedi; quum hoc jam sat evidenter innuissent verba, quæ fortissimos Gallorum omnium Belgas esse, enunciassent. Contra autem si integra retineas verba, ac prout ea declaravi, interprete-

ris, commode omnia fluere, inficiabitur, opinor, nemo.

At vero quum Vir eruditus bellum hic Commentatoribus atque Interpretibus *Cæsaris* omnibus, Gentique Helveticæ videatur indixisse, qua eo usque processerit ratione inductus, disquirendum est.

Ex errore Geographico fluxisse, quod offusas huic loco tenebras dispelli aliter haud posse, censuit, quam maculis, quas cernere credidit, absterfis, produnt argumenta ab eo allata. Scilicet, limites Galliae Celticæ a *Cæsare* positos minus recte advertens Criticus, Helvetios Gallia exclusit. Quæ prima ejus allucinatio aliarum omnium scaturigo fuit. Id quum ostendero tertio hujus disputationis Capite, quod nunc ingredior, explicata res erit.

De summa Galliae divisione, deque Belgarum & Helvetiorum fortitudine, quæ proposito conducerent, positus a *Cæsare*, rursus ad singulas Galliae partes redit, limites cujusque indicaturus, ne ad quam pertinerent populi, de quibus verba erant ipsi facienda in progressu operis, Lector ignoraret. Quorum limitum designatione clauditur Caput primum Commentariorum ejus.

Incipit autem hæc descriptio a Gallia Celtica, his verbis: *Eorum (a) una pars, quam Gallos obtinere*

(a) Hanc vocem, utut masculini sit generis, ad tres Galliae partes referri debere, manifestum

nere dictum est, initium capit a flumine Rhodano: continetur Garumna flumine, Oceano, finibus Belgarum: attingit etiam a Sequanis & Helvetiis flumen Rhenum: vergit ad Septentrionem.

Initium capere Galliam Celticam a flumine Rhodano, hic legens Emendator, nec memor, suos flumen illud fontes habere in Alpibus Lepontiis, initium Celticæ Galliæ ibi constituit præpropere ubi Rhodanus exit Lacu Lemano. Unde mox haud dubie collegit, exclusos Gallia fuisse Helvetios, quum extra hunc Rhodanum Genevensem essent positi. Qua semel admissa opinione, relinquebatur, ut in locum *Cæsaris*, de populis Galliæ solum verba facere volentis, irrepsit nomen Helvetiorum, pro nomine Gentis cujusdam, intra Galliæ fines consistentis. Ut mirum haud sit, his præsumptis, Emendatorem nullam vidisse rationem, cur *Cæsar* in expositione de virtute *Belgarum instituta*, de *Helvetiis voluerit disserere*; ac

B 5

proin

---

est. Populorum quippe, ut supra dictum, non Regionum nominibus usus antea *Cæsar*, pergit in eundem modum; ac propterea generis etiam ejusdem pronomine utitur: *Eorum* nempe, pro *Earum*. Quod non advertentes Viri docti, *Eorum* ad Helvetios retulerunt, præeunte Ciacconio. Alii ad Celticæ tantum Populos, quemadmodum Hotmannus, Aimonium sequutus. At Galliæ universæ incolas *Eorum* vocabulo indigitari, recte dudum statuit Daviesius; quod Emendator etiam prætulit merito.

proin existimasse quoque, de Helvetiis a Cæsare actum esse demum *Capite secundo*.

Atqui non oblito Rhodanum scaturire ex Monte *Furcæ* dicto, in Lepontiis Alpibus, nunquam venisset in mentem, Helvetios excludi Gallia hac Cæsaris limitatione, quod initium a Rhodano Galliam sumere, scribat. Hujus fluminis fontes ignotos *Cæsari* fuisse, statuat oportet, qui Emen-
datori adsentiatur. Verum, qui Rhodanum in Lacum Lemanium influere didicerat, ei fons Rhodani Lacus, vel fluvii e Lacu exitus certe non erat. Cui notum etiam erat, Nantuates, Veragros, & Sedunos a finibus Allobrogum & Lacu Lemano, & Rhodano ad summas Alpes pertinere, atque horum populorum regiones permeare Rhodanum; is ne Rhodani fontes in Alpibus illis esse, dubitasset? Minime gentium: nec si unum rei testem habuisset *Polybium* a se lectum sæpius, apud quem eum haud fugerant hæc: (a) *Rhodanum tribus fontibus surgere supra Maris Adriatici intimum sinum. Deinde Lemano Lacu acceptum tenere impetum.* Quæ licet minus sint exerta de loco trium illarum fontium, altius tamen supra Lemanium Lacum lectorem deducunt. Huic *Cæsari* omnia illa tenenti memoria, affingat necesse est horum ignorantiam, vel lectores fallendi propositum, qui putat, eum scripsisse, Galliam initium capere a flumine Rhodano, ut doceret, hanc initium capere ubi demum Rhodanus exit Lemano Lacu.

Quid

(a) Lib. 3. Cap. 9.

Quid vero multis opus est, ut a Cæsare Gallia non excludi Helvetios, pateat, quos plus semel in Commentariis suis *Gallos* vocat? His ipsis limitibus, Galliae hic ab eo assignatis, Helvetii manifesto includuntur. Quum enim ponit, Celticam Galliam attingere *a Sequanis & Helvetiis flumen Rhenum*; quumque porro inquit, *contineri Helvetios una ex parte flumine Rheno, latissimo atque altissimo, qui agrum Helveticum a Germanis dividit*: istud exinde nascitur argumentum certissimum: Gallia Celtica attingebat ab Helvetiis flumen Rhenum: continebantur Helvetii hoc flumine quo ager Helveticus dividebatur a Germanis: Incolebant igitur Helvetii Galliae Celticae partem.

Et ad Galliam Celticam eos spectasse Cæsaris ævo, tam erat veteribus Geographis compertum, quam Belgicae adscriptos tum fuisse Belgas. Quod alibi (a) me demonstraſſe, puto, testimoniis atque argumentis hic non repetendis.

Temporibus Cæsari anterioribus exploratum id Historici perinde habebant. Cujus rei indicium POLYBII locus dat, quem ideo adponam. Verba is faciens directa ad tempus, quo primum Italiam occuparunt Galli, inquit (b): *In Alpibus utroque latere loca montuosa habitant, ad eam partem, quæ versus Rhodanum & Septentrionem spectat,*
Galli,

(a) Memoir. sur l'Hist. anc. de la Suisse. Tom. I. p. 18.

(b) Lib. 2. Cap. 4.

Galli, qui Transalpini appellantur: ad eam vero, quæ campis imminet, Taurisci, Agones, & alia pleraque barbarorum genera, a quibus Transalpini non genere sed differentia loci differunt, ideo Transalpini dicti, quod trans Montes incolunt.

Gallos *Polybius* vocat, tum qui cis, (Romanorum in modum loquitur), cum qui trans Alpes, Italiam a Gallia dividentes, habitabant. Speciatim vero Transalpinos, nobis Cisalpinos, Gallorum appellatione indigitat. Et ne Gallorum vel Celtarum nomine, quo Græcus hic Scriptor utitur, Germanos quis intelligeret, quod veteribus aliquando contigit, addit; *non genere, sed differentia loci*, Transalpinos illos differre a Tauriscis & Agonibus vel aliis barbaris, Gallicæ haud dubie originis. Quin autem sub Gallorum versus Rhodanum & Septentrionem habitantium designatione Helvetios quoque *Polybius* complectatur, dubium utique non est: quum a Rhodani fontibus ad Septentrionem secundum Rheni fluminis lævum latus, & ad Juram usque montem sedes suas si non ab Celtarum in Gallia adventu, minimum inde a prima Gallorum trans Alpes expeditione, Helvetii habuerint. Quibus limitibus ex hac parte inclusa Gallia abs tempore illo, populis Galliæ annumeratæ constanter fuerunt Gentes intra limites ejus consistentes. Novi igitur nihil, neque minus adhuc exploratum *Cæsar* scripsit, Helvetios Galliæ adscribendo. In quo si erravit, Romanos Scriptores cum ætatis suæ, tum sequentium in errorem induxit. Verbis enim plus minus disertis, qui meminerunt Helvetiorum, superstites omnes, Gentem Gallis annumerant.

Hanc

Hanc unam nominat CICERO (a) *acerrimarum Nationum & maximarum Galliae, quibus cum praeliis felicissime Cæsar decertaverat.* Omnium vero post Cæsarem evidentissime FLORUS, bella Cæsaris Gallica descripturus (b), *Primus, inquit, Galliae motus ab Helvetiis cœpit: qui Rhodanum inter & Rhenum siti, non sufficientibus terris, venire sedes petitum incensis mœnibus suis.*

Qui tam lucidis testimoniis obniti, testibusque tam illustribus obloqui vir eruditus potuerit, mente nemo concipiat facile, nisi quæ ad excusandum Emendatorem faciunt, audiverit: quæ idcirco proferam, ne censura eum rigidior vexet. Scilicet, opinionis, animo ejus quæ insidet, auctor non est. Antesignanis clari nominis succinit tantummodo. Germaniæ attributos olim fuisse Helvetios, posuerunt inde ab Sæculo Decimo Quinto Historici, Geographi, Literatores, Jurisconsulti nobiles Germani plures; quorum sententiam statuminare hoc nostro etiam sæculo nonnulli laborarunt. Suffragatores primi illi habuerunt inter rerum Helveticarum scriptores. Expensa necdum accurate fuerat & ad obrussam exacta opinio hæc; ut qua parte standum esset æquo judici haud plane liqueret. Acceptam a popularium suorum plurimis (c) veriore contraria visam esse Emendatori,

---

(a) Orat. de Provinc. Consul. Cap. 13.

(b) Lib. 3. Cap. 10.

(c) Si quid hic esset auctoritati recentium scriptorum, adeoque suffragiorum id genus numero tribuendum, horum numerus, quantus cumque

datori, veniam habet, eaque semel admissa, inde argumentari, consequens. Huic vero innixus, errori nempe mero, in errores hinc necessario fluentes, haud delabi non poterat. Cujusmodi hæc concepcio est; connecti nequire cum Helvetiis isthæc Cæsaris verba: *Eorum una pars initium capit a flumine Rhodano.* Quo utique verius nil daretur, si ad Rhodani fontes in Monte Furcæ non producto initio illo Galliæ, ad Rhodani e Lacu Lemano exitum foret subsistendum.

At, ostensis genuinis fontibus Rhodani, optime consistere hos Galliæ Celticæ limites, ac illis proin Helvetios includi, liquido patet. Unde cui suspicionem, male adsutum fuisse nomen Helvetiorum his antecedentibus verbis, *qua de caussa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute præcedunt,* quis porro tueatur, nulla ratio est. Neque igitur inquirendi **cujus Gallorum Genti** locum hic occuparint Helvetii. Quanquam vel si fuisset hæc perquisitio

demum sit concinentium ex Germanis, unius LEIBNITII auctoritate, in his quoque merito summa vinceretur. Quantum enim originibus Populorum investigandis, singulique Genti, ad quam pertineret, assignandis, laboraverit insignis ille Vir, nulli horum studiorum cupido est ignotum. Atqui hæc Leibnitii in *Miscellan. Berolin. Tom. I. p. 10.* verba sunt: *Omnes illos Celtas ad Germanos refero quicumque a Rheno in Septentrionem atque Orientem extendebantur: Sed qui trans Rhenum nobis Celtae, (ac proinde Helvetii) ad Gallos pertinebant, tametsi Belgarum origo magis Germanica censeretur.*

quisitio necessaria, Belgis factam hanc injuriam deprehendisse hæc gloria alteri quam Emendatori non obtigisset, opinor. Cujuslibet certe Populorum Galliae potius nomen sede sua motum existimasset Criticus, advertens, Belgis debitam fortitudinem jam addixisse *Cæsarem*: qua semel laudata commissurum eum non fuisse, ut tautologia tam ei insolita, quam in Scriptore tersissimo minime præsumenda, eam ipsam laudem continuo iterasset. Prono sane alveo, ut putat Emendator, haud fluxissent, ex mea equidem sententia, hæc fortitudinis Belgarum encomia repetita, nihil omnino ad intelligendam Galliae summam partitionem necessaria: Quin immo hiulca profus evaderet Cæsaris oratio, rescissis e contextu, quæ resecta vellet Emendator, verbis. His ex adverso servatis omnibus in sede, quam hucusque tenuerunt, ne unum quidem est cujus non reddi queat ratio, vel e quo ambigui quid, nedum contrarii seu *Cæsaris* ipsius, seu aliorum scriptorum loco ulli, consequi possit.

At qua ratione conciliandi sint, quæ Cæsar; *Capite secundo versu quarto*, de Helvetiis dicit, *minus facile finitimis bellum inferre possunt*. Cum eis quæ a Glossemate, (scilicet?) docentur, quærit, negantis instar, Emendator. Nempe, ei Glossema sunt hæc Cæsaris: *quod fere quotidianis præliis cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos prohibent, aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt*.

Respondeo, perfacile concordiam servari inter haud invicem pugnantis: neque sese mutuo evertere, quæ simul stare posse negat Censor. Enimvero

vero

vero poterantne Helvetii gessisse bellum in finibus Germanorum aliquando, tametsi minus facile bellum finitimis inferrent? Quos non absterrebant Alpes inexsuperabiles, eos Rhenus, Germanorum munimentum, sæpius utrinque trajectum, parum profecto morabatur. *Quantulum enim amnis obstabat* [Taciti verba sunt (a)] *quominus ut quæque gens evaluerat, occuparet permutaretque sedes, promiscuas adhuc, & nulla regnorum potentia divisas.* Gallis aliis facile non erat bellum Italiæ inferre: quis tamen historicum id dicentem pugnancia protulisse accuset, si dixerit etiam, bellum Gallos interdum gessisse in Italia?

Evici, ut puto, nihil Emendatorem attulisse, quod obstet quominus scæva sua contextus *Cæsaris* sectione stellis ultro nebulam candidis spargere velle, ab his dici queat, qui animo luminibus Helvetiorum officiendi id eum tentasse, suspicabuntur. Qua tamen ego suspicione minime gravabor virum, ut ex aliis quibusdam ejus in *Cæsarem* conjecturis apparet, eruditum & perspicacem; a quo procul esse nocendi consilium omne, existimo. Mavelim arbitrari, humano inclarescendi desiderio id eum indulgisse, ut, non expensis, quæ audaciori conjecturæ obnituntur, opinionationem illam in publicum prodire sineret, minime sibi eo usque placituram si ad sequentia attendisset.

I. Non

(a) De Morib. Germ. Cap. 28.

I. Non esse temere sollicitandam legendi rationem *Cæsaris*, Interpretum & Editorum omnium oculis usque adhuc puram integramque, ac etiam Codicum, quotquot reperti sunt, auctoritate constantem: nec enim, ut dictum est, inter se hic vel apice discrepant. Quin & si diversa quorundam Scriptura foret, anteferri quibuscumque vulgarem debere, uno Critici ore statuerent, propterea quod Codicum, qui exstant, omnium ætatem illa superet antiquitate: Quæ testatior est, quam ut in dubium revocari possit. Testem enim habet Græcum *Cæsaris* Interpretem: cujus verba, *δι αὐτῷ δὲ τῷτο καὶ οἱ Ἑλβήτιοι κράτιστοὶ εἰσιν ἐν τοῖς Κέλαις*, apprime reddunt latina, *qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute præcedunt*. Eadem prætulisse Codicem, quo utebatur *Orosius*, indicio sunt ejus scriptoris, Interprete Græco vetustioris adhuc, verba (a): *Helvetiorum animos FORTISSIMÆ GALLORUM OMNIUM GENTIS, ea vel maxime causa quod perpetuo cum Germanis bello altercabantur, a quibus Rheno tantum flumine dirimuntur, Orgetorix quidam princeps Gentis, spe totas invadendi Gallias in arma accenderat.*

Eorum, qui primi veterum scripta in linguas vernaculas verterunt diligentia ad asserendam lectionem multum deferri oportere puto: quum aliis destituti auxiliis, præter Codicum comparationem plurimorum, cui idcirco incumbabant sedulo, nullum ipsis suppeteret ad Auctoris sensum assequendum. Ad manus eis quoque opti-

Tom. VII.

C

mi

(a) Lib. 6. Cap. 7.

mi Codices erant plures hodie deperditi, quibus inter se collatis, genuinæ Scripturæ certi fiebant viri illi eruditi. Quod de Italis potissimum intelligo, apud quos major præstantiorum Codicum, & doctorum etiam numerus erat sub novo literarum ortu, quam in aliis Europæ partibus. Unius FRANCISCI BALDELLI, quæ Venetiis anno 1557. in 8. publicata primum fuit (a), interpretationem loci Cæsaris integri ea propter referre non abs re futurum erit. Paraphrasi fere similior est, sed mentem Cæsaris eo explicatius exhibet, atque plane secundum nostram. Sic autem ille:

„ Il fiume Garona parte il paese de Celti da
 „ quello dé gli Aquitani. E la Matrona, & la
 „ Senna fiumi corrono amendue come termini
 „ fra Celti & Belgi. Fra tutte queste Nazioni,
 „ delle quali hora ragioniamo, i Belgi nella for-
 „ tezza avanzano di gran lunga tutti gli altri:
 „ perciocché essi non usano quel modo di vivere,
 „ c'hè usato dagli altri, anzi sono in cio molto
 „ contrarii, & la vita loro non somiglia punto
 „ quella dagli altri huomini di questo paese: ne
 „ trà

(a) Illustri Marchioni Maffeio nota non erat hæc Baldellianæ Versionis Editio princeps, quum anno 1720. Venetiis emisit, typis Sebastiani Coleti, Opusculum inscriptum *Tradutori Italiani*. Ibi namque Editionum anni duntaxat 1572. & 1575. in 4. mentionem facit. Ejus quoque diligentiam fugerat dimidio Sæculo vetustior Baldello, Dante Popoleschi, cujus habetur *Cesare Guerra Gallica: Florentiæ 1518. in 4.*

„ trà loro vanno spesso mercatanti, i quali por-
 „ tino di quelle cose, per le quali gli animi lo-
 „ ro ne possano piu teneri divenire & piu deli-
 „ cati. Et appresso son molto vicini à que po-
 „ poli della Germania che habitano di là dal Rhe-
 „ no, & fanno guerra continuamente con essi.
 „ *La onde anco gli Svizzeri per questa medesima ca-
 „ gione, che si trovano quasi tutto' l giorno allemani
 „ con gli Alamanni, o qualhora eglino s'oppongono loro
 „ per vietargli il passo, che non entrino nel paese loro;
 „ o quando essi entrando in quello de Tedeschi, fanno
 „ loro guerra; avanzano tutti gli altri popoli di que-
 „ sta parte della Francia nella virtù, & nel valore del
 „ animo.* „

II. Rem incredibilem, vel absconam, aut in-
 auditam tempore Cæsaris, hæc ejus verba nul-
 lam in medium adducunt. Ne laudem continent
 quidem oratorie exaggeratam, vel Cæsaris ipsius
 duntaxat gloriæ inservituram: Verum tralatitiam
 atque pervulgatam inde a Sæculis multis. Quam
 ideo Helvetii quoque ipsi prædicabant in loco
 haud inverecunde: nec solum inter se, sed &
 coram Gallis aliis. Immo & Cæsari eam revo-
 cabant in memoriam. Quorum omnium in Cæsa-
 ris ipsiusmet Commentariis ad nos transmissa sunt
 exempla. Qui enim Helvetiis persuasisset Orge-
 torix, ut de finibus suis cum copiis omnibus
 exirent, narrando Cæsar (a), his Orgetorigem
 usum verbis dicit; *Perfacile esse, quum virtute om-
 nibus præstarent, totius Galliæ imperio potiri.* Quæ

C 2

sic

(a) Lib. I. Cap. 2.

sic Græcus interpres vertit : ῥᾶσον - - - - -
 εἶναι αὐτοῖς κρᾶτισοις ἔστι πάσης Γαλατίας ἄρχειν.
Non esse dubium quin totius Galliae plurimum Hel-
vetii possent (a), idem Orgetorix haud verebatur
 proferre in Æduorum Concilio. Nempe in Con-
 cilio Civitatis Celticæ totius Galliæ potentissimæ.
 Cui neutiquam esse comparandam Helvetiam, si
 copiarum numero æstimandæ populorum vires
 fuissent, ignorabat nemo. Unde fortitudinem
potentiæ verbo, minus invidiæ obnoxio, pruden-
 ter velabat Helvetius. Quod Græcus interpres
 recte intellexit. Nec enim vocabulum κρᾶτισοι,
 quo usus erat vertendo adducta superius Orgeto-
 rigis ad populares suos verba, adhibuit; habet
 quippe notionem fortitudinis simul ac potentiæ:
 verum δυνάτωταλοι vocem usurpavit, quæ non ni-
 si potentiam denotat. Ὅτι μὲν γὰρ Ἑλβήτιοι, in-
 quit, πάντων τῶν Κελτῶν δυνάτωταλοι ὁμολογοῦν-
 ται. Haud minus vulgo notam, quam indubiam
 rem esse, ultimum Interpretis verbum significat.

Hanc vero supra reliquos Gallos Helvetiorum
 præstantiam Dumnorige Æduorum principe, at-
 que in eorum Concilio prædicans Orgetorix,
 communes profecto prudentiæ regulas arroganter
 violasset, nisi præcellentiæ inveteratæ, a Gallis
 omnibus æquo animo agnitæ, mentionem nemi-
 ni futuram offensionis, duxisset certissimum.

Divi-

(a) Id. *ibid.*

Diviconi Cæsarem submonenti (a), *reminisce-
retur veteris incommodi Populi Romani, & pristinae vir-
tutis Helvetiorum*, qui hæc excidissent, haud ad-
stipulante fama perenni Gentis? Thraſonis certe,
quod temere *Hotmanus* ad hunc locum dixit, &
ad jactantiam composita hæc oratio fuisset, in-
digna proin non primariae solum nobilitatis, sed
& canæ sapientiæ viro, olim Helvetiorum in bel-
lo Cassiano duce, nunc eorum ad Cæsarem le-
gato.

Fortitudinis Helvetiorum famam promovent
& illustrant dicta usque ad Cimbrorum tempora.
Altius vero quum repeti queat, indice *Plinii* loco,
hujus disputationis initio memorato, atque mox
exhibendo; eo curatius enucleandus ille est, quod
simul & fidem Cæsaris in re, qua de agitur, ful-
cit mirifice, & summam præterea Gentis vetusta-
tem ac potentiam & virtutem solus adstruat, cæ-
teris Scriptorum Veterum, qui meminerunt Hel-
vetiorum, locis, haud ultra bellum Cimbricum
asurgentibus.

Animum certe ad res maximas capeffendas
promptissimum, nullisque vel laboribus vel peri-
culis absterrendum, priscis Helvetiis fuisse, indi-
cio est luculento primus Gallorum in Italiam
transitus. Cujus singularia ad Helvetios pertinen-
tia unus ille **PLINII** locus transmisit ad nos his
verbis (b): *Produnt Alpibus coërcitas & tum inexsu-
perabili munimento Gallias, hanc primum habuisse caus-
sam*

C 3

sam

(a) Id. Lib. I. Cap. 13.

(b) Nat. hist. Lib. 12. Cap. I.

Sam superfundendi se Italia, quod Helico ex Helvetiis, Civis earum, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum siccam, & uvam, olei ac vini præmissa, secum tulisset.

Fructus ex Italia domum a se allatos Heliconem obtulisse primum Helvetiis suis, quo illicio accendit apud eos desiderium potiundi regione talium feraci, nemo dubitaverit. Inde vero mox votum atque consilium Italiæ invadendæ conceptum ab eis. Quod quum suis viribus solis exequi non valerent, Gallos sibi proximos eadem cupiditate inflammaverunt; ab his alii pertracti sunt, & sic ad omnes dimanavit contagione libido, ut tandem Celticæ totius incolas infecerit. Hoc nomine expeditionis illius Gallorum auctores Helvetios dicere, *Guillimannus* potuit. At placere consilium ejusmodi qua ratione quivisset Civitati non assuetæ bello, vel viribus haud confidenti suis, ni prudentiam ei simul omnem abjudices, vix capias. Novitiæ vero Civitati unde illis temporibus vires suppetiissent, quæ non aliunde quam ex multitudine virtuteque Civium succrescebant? Unius ætatis res nequaquam est populo prægravata Civitas; quemadmodum tunc, *Livio* teste, gravis Celticæ universæ turba erat, (quidni & Helvetiæ quoque?) tempore ejusdem *Prisci Tarquinii*, quo primum Gallis conjuncti Helvetii hanc societatem belli iniverunt. Antiquam proinde jam tum fuisse Civitatem Helveticam, recte colligitur: Ut, adeo quin ejus primordia primo Celtarum in Galliam adventui proximæ ætati assignentur, nihil vetet.

Helvetiorum illorum fortitudo ex incepti, cuius Auctores, vel minimum Socii fuerunt, natura conspicitur. Id enim primo agendum erat, ut Alpes, munimentum Italiæ, *tum inexsuperabile*, Plinii iudicio, perrumperentur. Quod si Annibalis tempore *res fama utique horrenda inexpertis* (a) erat, sæpius licet a Gallis perfecta fuisset; quorum exemplo Pœnos idcirco excitabat Annibal (b): horribilior multo videri Helvetiis debebat, quos præcesserat nemo, quique ducibus viæ carebant, gladio aperiendæ atque muniendæ. Plane, ut, *qui pro portento prope a majoribus habitus* (c), item *pro tempestate in Italiam ab illis fabulosæ altitudinis nivibus velut Cælo missa* (d), Romanis fuerit Annibalis Alpium transitus, si conferatur cum successu Gallorum, quos ad transcendendos montes illos, tunc invios, Helvetii induxerant; hos Pœnis cum animo, tum fortitudine constantiaque longe superiores agnoscamus, necesse sit. Maxime vero si expeditionum inter se componantur difficultates.

Gallis certe suscipiendum iter erat per medios hostes, qui si natura minus strenui fuissent, aut virium exiguarum, contra montanorum populorum indolem & habitum; tuti vero quum essent locorum situ, hoc uno satis prævaluissent ignaris regio-

C 4

regio-

(a) Liv. Lib. 21. Cap. 29.

(b) Id. Lib. 21. Cap. 30.

(c) Plin. Lib. 36. Cap. 1.

(d) Flor. Lib. 2. Cap. 6.

regionum, in quibus procedere, nisi protritis Al-
pium incolis, hostes nulli poterant.

Annibal vero in ascensu Alpium duces habuit acco-
las locorum, quos jam ad bellum contra Romanos in
sententiam traxerat (a). Ei præterea Boii promise-
rant, se duces itinerum, sociosque periculi fore (b):
Alpium ipsarum Reguli, se obedienter imperata factu-
ros, comneatum itinerisque duces & obsides daturus (c).
Quod quamvis non omnes pro data fide imple-
verint, dimicandum Annibali bis tantum fuit: ut
non tam ab hostibus, quam ab iniquitate locorum Car-
thaginienses oppugnarentur. (d)

Emensis Alpibus, Annibal, post expugnatam
Taurinorum Urbem, amicorum, sociorumve,
aut metu sibi obtemperantium populorum terras
ingrediebatur opimas, ubi fessum fovere atque
recreare militem poterat, integris deinceps ejus
viribus usus. Gallis ex adverso non quietis
paullum ad curandum corpus, neque rerum co-
pia, qua reficerentur, nedum socii ullius auxilia
erant speranda trans Alpes: verum acriora dunta-
xat, ac sine intermissione bella, donec depellen-
dorum ex patriis sedibus Itatorum agros vicosque
haberent in potestate.

Credi-

-
- (a) Polyb. Lib. 3. Cap. 10.
  - (b) Liv. Lib. 21. Cap. 29.
  - (c) Id. Lib. 21. Cap. 34.
  - (d) Polyb. Lib. 3. Cap. 10.

Credideritne cœpti cujusdam Auctor, rem id esse solius Dei, an humanis etiam viribus posse perfici, plurimum oppido refert, ubi merita laus successu est assignanda. Unum Herculem,

Intemerata gradu magna vi saxa domantem (a),
quem æmularentur, habebant Celtæ. At horum ipsorum exemplo, a Gallis accolis Rhodani *non semel neque bis ante id tempus (b)* repetito, certus Annibal erat, Virorum fortium

*Nubiferos montes & saxa minantia Cælo
Accepisse jugum. (c)*

Populos Italiæ percussos magis multo fuisse prima Celtarum trans Alpes irruptione, quam Pœnorum adventu, est ex dictis vero simillimum.

C 5

Anniba-

(a) Silius Ital. *Lib. 3.*

(b) Qui POLYBIUM non nisi per interpretem *Nic. Perrotum* consulent, errasse me censebunt, quod de *Rhodani accolis* ea dicam, quæ interpres ille latine de *accolis Rheni* refert. Sed Græcum adeant, quæso, sua lingua loquentem. Culpæ reum deprehendent Perrotum. Hæc enim Polybii verba sunt: κελίς, τὴς παρὰ τὸν ῬΟΔΑΝΟΝ ποταμὸν οἰκῆντας, ἔχ' ἅπαξ ἑδὲ δις πρὸ τῆς Ἀγνίσου παρυσίας - - - ὑπερβάντας τὰς Ἄλπεις. Hanc Perroti culpam, *Rhenum* pro *Rhodano* huc traducentem, non emendaverunt tot, quæ prostant versionis ejus Editiones.

(c) Sil. Ital. *Lib. 4.*

Annibalem gestis tot aliis illustrissimum impensius
hoc nomine celebrarunt Poëtæ

. . . *Ut vicerit Alpes*

*Herculei socius decoris, divisque propinquas
Transierit cursu rupes (a),*

cecinerunt. Immo & historiæ scriptores, per-
terrefacere legentium animos studentes, falsa tra-
diderunt & inter se repugnantia, *ut tragædis potius
similes, quam historicis videantur (b)*: quæ gravissi-
mi POLYBII in eos animadversio est.

Nec alio monumento diu magis trans & cis Al-
pes vixit Pœnorum nomen & memoria. Usita-
ta namque adhuc erat tempore Appiani *Via Anni-
balis (c)* appellatio indita loco Alpium, qua transie-
rant Pœni. *Pœninas* inde quoque dictas Alpes,
eruditis Romanis similitudo vocis mere Celticæ
cum latino Pœnorum nomine, persuaserat. Quæ,
erronea licet, opinio, ac ideo debito historici of-
ficio improbata & refutata *Livio (d)*, celebritatis
Nominis indicium est nihilominus.

Gallis itaque, qui primi superaverant Alpes,
mirabilem hanc expeditionem fecisse nomen apud
Italos memorandum horrendumque, si quis ne-
garet, testibus ille omni exceptione majoribus re-
vinceretur. Sane, *Italiae populos adeo adventu Gal-
lorum*

(a) Id. Lib. 2.

(b) Polyb. l. c.

(c) Διόδωρος Ἀννιβῆα. Appian. *Annib.*

(d) Lib. 21. Cap. 38.

lorum (L. Æmilio Consule An. V. C. 528.) perterrefactos omnes, scripsit POLYBIUS (a), ut non jam pro Romanis bella geri, neque pro eorum imperio, sed pro sua singuli quique salute, pro Civitate, pro patria existimarent. De Romanis speciatim idem inquit (b): Civitas tota mœsta atque sollicita erat, nec sine ingenti metu tanti Gallorum conatus expectabantur. Veniebat in mentem vetustæ cladis memoria, & quasi fatalem Romanæ Urbi gentem omnes formidabant. Unde non mirum, nomine Gallorum nihil apud Romanos tetrius, nihil horribilius esse consuevisse, quod ibidem historicus ille etiam refert.

LIVIUS vero, de M. Furii cum Gallis in agro Albano pugna verba faciens; *Ingentem*, inquit, *Galli terrorem memoria pristinae cladis attulerant* (c). Videlicet, audito Gallorum nomine,

*Allia & infandi Senones, captaeque recursat
Attonitis arcis facies* (d).

Quin igitur, ut tandem ad consecutionem, quo tendunt hæc de Gallis a me prolata, deveniam, mox a prima eorum in Italiam incursione, Helvetiorum incepti auctorum nomen fama longe lateque trans Alpes sparserit, ambigeret nemo cum ratione, tametsi Annalibus, quos exscripsit Plinius, haud consignata fuisset Heliconis Helvetii memoria.

Hanc

(a) Lib. 2. Cap. 7.

(b) Ibid.

(c) Lib. 6. Cap. 42.

(d) Sil. Ital. Lib. 6.

Hanc Gentis suæ famam tempore evanescere passi non sunt præcis illis prognati Helvetii. Omnibus quippe interfuerunt bellis Gallorum adversus Ethruscos & Romanos, ut probabili admodum indiciorum serie conjectarunt historiæ Helveticæ veteris scriptores.

Diuturna utique nunquam fuit Italorum quies, ex quo viam sibi ad eos, perfractis Alpibus, muniverunt Galli. *Sæpe* namque *ab his cis Padum utraque legiones Ethruscorum fusas*, audivisse Clusinos ante Brenni bellum, LIVIUS testatur (a). Quamque multoties ab his temporibus ad usque Anniballiana Romam terrefecerint & perturbarint Galli, *Polybius*, tumultus Gallicos indicans, & *Livius* singulos describens, satis docent.

Conjecturam autem tam ingenio Julii Cæsaris, quam notæ ejus in omnibus diligentia eruditionique ex diametro oppositam, is faceret, qui opinaretur, leve adeo in eo extitisse cognoscendires Gallorum antiquas, gestave desiderium, ut intra generaliora apud Polybium legenda consisteret. Annales Cæsar haud dubie omnes, Scriptoresque evolverat accurate. Percontandus etiam factorum, quorum testes adhuc quidam superstites darentur, notitiam sibi paraverat. Belli Cimbrici memorabilia eum ignorasse quis credat? Maxime vero gestorum ab Helvetiis, quibuscum decertandum ipsi erat. Omnia sigillatim edidicisse facile poterat a Romanis illis, quos sub jugum mise-

---

(a) *Lib. 5. Cap. 34.*

miserant Turicenses exercitus Cassiani victores. Quam contumeliam apud eum oblivio non deleverat. Memoria quippe eam se tenere, *ferreque eo gravius, quo minus merito P. R. accidisset*, Legatis Helvetiorum declaravit (a).

Superioribus quum accessissent fortia sub oculis ejus ab Helvetiis edita facta, insigni virtuti debita laude præcellentiae supra reliquos Celticæ Galliæ populos, si Helvetios Cæsar fraudasset, silentio eam prætermittendo in hujus belli Commentariis, veritatem historiæ scriptori observandam, nec non gloriam, cujus appetentissimus erat, fortissimæ Gentis victorem manentem, eum insuper habiturum fuisse, manifestum utique est. Unde sit etiam perspicuum, sine summa Cæsaribus ipsius, ut & præscorum quoque Helvetiorum injuria locum in præstantissimi illius Imperatoris atque historici Commentariis unicum, de quo disputavimus, memorandæ huic Gentis Helveticæ laudi destinatum, expungi nequaquam posse. Quod cæteris multis adductis superius ad loci illius authenticam demonstrandam, veramque ejus sententiam affirmandam, argumentum conjungenti, felix an infaustum prorsus Emendatoris J. C. H. conamen sit, satis constabit.

(a) De B. G. Lib. I. Cap. 14.

